

INTĒRU MUNDUCHO LAPAN RUNAKUNAPA DERĒCHUNKUNANTA WILAKUSHQAN

KAYNOQ NIRMI QALAYKUN

Munashqantsita ruranantsipaq, runakuna ali jushqashqa kananpaq, y ali kawanantsipaqpis kay patsacho, tanyashwan imanoq lapantsikunapis bālishqantsita. Tsaynoqpa tanyashwan imanoq lapan runa mayintsikuna derēchun nishqankunata tsararaykashqanta. Manami pipis kay derēchun nishqankunata kachanmantsu.

Wakinkuna kay derēchun nishqankunata despresyar mana reqipākushpan pasaypa mana ali kaqkunata rurapākun. Rurapākuptin interu munducho lapan runakuna shonqun rurincho rabyakārin. Tsawraqa lapanpita mas munashqannoq wilakārin mas alina kawapākunanpaq kaynoq nir: "Lapan runakuna mana mantsakuypa kawanmanna y pishiychōpis manami kanmannatsu. Tsaynoqpis lapan runakuna ima yarpashqankunalatapis parlanman y munashqankunalamanpis kriyinman".

Laykuna kanman runakunapa derēchun nishqankuna mana elqashqa kananpaq. Tsay presisumi kaykan. Mana kaptenqa imatapis mas rurayta mana pwēdir runakuna imaykanoqpapis mana ali awturidākunapa kontran sharkapakun y tukuynoqpa nakatsikoqkunata elqātsipākun.

Tsaynoqmi lapan nasyunkuna amistācho kawapākunman. Tsaypis presisumi.

Lapan nasyunkunapa delegādunkuna juntakārir eskribipākorqan Nasyones Unidas nishqanpa qalaykatsinan kartata. Tsay kartacho eskribipākorqan runakunapa derēchun nishqankunapita. Tsaynoqpis eskribipākorqan imanoq runakuna balurniyōq kashqanta, y olqupaq warmipaqpis derēchun nishqankuna iwal kashqanta. Tsay eskribishqankunaman yārakārin Nasyones Unidas nishqanpa myemrunkuna. Tsaynoqpis tsay kartacho eskribiraykan kaynoq nir: "Librina arupākushun ali kawayman chayapākunantsipaq" nir.

Nasyones Unidas nishqanpa lapan myemrunkuna prometipakorqan yanapānakur arupākunanpaq interu munducho runakunapa derēchun nishqankuna respitashqa kar kumplikānanpaq.

Kay prometishqanqa ali rurakashqa kananpaq, Iapantsikunapis juk yarpayla tanyapākushwan kay derēchun nishqankunata.

Tsaymi Nasyones Unidaspa juntakashqan runakuna wilakun kayta:

INTĒRU MUNDUCHO LAPAN RUNAKUNAPA DERĒCHUNKUNAPITA WILAKUSHQAN

Kay wilakushqan lapan runakunapis nasyunkunapis iwal tanyapākunanpaq tsay derēchun nishqankunapitami. Tsaynoqpaqa lapan runakunapis y mandaq awturidākunapis, kay wilakushqanman yarpashqala kashpanqa, yachatsipākunman wakinkunata kay derēchun nishqankunata respitananpaq. Tsaynoqpis juklā nasyunkunawanpis shumaq animatsipākunman nasyunnincho kaqkunata y wakin munaynincho kaqkunatapis kaynoq nir ninanpaq: "Kay derēchun nishqankuna lapan runakunapaqmi. Noqa tsay derēchunkuna nishqannoqlami ali kawashaq runa mayēkunawan'.

NISHOAN JUK (1)

Lapantsikunapis Iibrimi yurishqantsi. Bālintsimi y derēchuntsikunapis wakinkaqkunanoqlapami. Yarpaynintsikunapis kaykanmi runa mayintsikunawan juk wawqinoq kuyanakur kawapākunantsipaq.

NISHQAN ISHKAY (2)

Lapantsikunapaqpis kay wilakushqancho eskribishqankaq dere.chuntsikuna. Kay derēchuntsikuna iwalla kanman ima rāsa runakunapaqpis, yoraqpaq yanapaqpis, warmipaq olqupaqpis ima klāsi rimaqkunapaqpis, mayqan relijyunkunaman kriyeqkunapaqpis, tsaynoq ima politikacho pureqkunapaqpis, mayqan nasyunpita runakunapaqpis, riku runakunapaq pobri runakunapaqpis, imanoq yurishqa kaqkunapaqpis, y tsaynoq imanoq kawaqkunapaqpis.

Kay derēchuntsikuna iwalla kanman lapantsikunapaqpis. Markantsi nasyunnoq kaptin o mana nasyunnoq kaptinpis, markantsi kikintsipa munaynintsicho kaptin o jukpa munaynincho kaptinpis, markantsipa awturidāninkuna imanoq kaptinpis, derēchuntsikuna iwalla kanman.

NISHQAN KIMSA (3)

Lapantsikunapami derēchuntsi kan mana pipis wanutsimānantsipaq, Iibri munaynintsicho kawanantsipaq, y mana pipitapis mantsakuypa kawanantsipaq.

NISHQAN CHUSKU (4)

Manami pipis rantishqa runanoq arunmantsu jukpaq.

NISHOAN PITSQA (5)

Kastigashqa karpis, manami pipis fiypa nakatsishqaqa kanmantsu animal nakatsishqa kashqannoq, ni pasaypa umillatsishqapis kanmantsu.

NISHQAN SOQTA (6)

Lapantsikunatapis maycho tsaychōpis awturidākuna mana jarukuylapa ali respitamashwan.

NISHQAN QANCHIS (7)

Laykuna jushgamashwan lapantsita iwalla. Kay karta eskribishqa kashqanpita mana kāsukoqkunapita Iaykuna kuydamashwan lapantsikunatapis mana despresyashqa kaylapa.

NISHQAN PUSAQ (8)

Juk runa, nasyunninpa layninta mana kāsukur, mana al ita ruramaptintsi, derēchuntsi kanmi awturidākunaman kejaqoq aywanantsipaq. Y tsaycho lapantsi atyendishqa kashwan iwalla.

NISHQAN ISQUN (9)

Manami pipis litalaqa prēsutsishqa kanmantsu karsil wayiman. Ni tsaynoqpis litalaqa qarqushqa kanmantsu markanpita.

NISHOAN CHUNKA (10)

Lapantsikunapami derēchuntsi kan imalapitapis runakunapa nawpancho jushqashqa kanantsipaq, alipita mana alipitapis. Tsay mana alita jushganman juk tsaycho mana jatikashqa kaq awturidā iwalla mana mayqanpapis faburnin sharkuylapa.

NISHQAN CHUNKA JUK (11)

Lapantsikunapami derēchuntsi kan "Jutsaynaqmi kanki" nimānantsipaq imalapitapis akusashqa kaptintsipis manaraq shumaq musyakashqa kaptenqa. Lay nishqannoq musyakashqa kanman lapan runakunapa nawpancho imalapis defyendikunantsipaqnoq kaykaptenqa.

Manami pipis kondenashqa kanmantsu rurashqanpita y mana rurashqanpitapis tsay jinan ōraqa mana nawpapita patsa nasyunninpa laynincho "tsaynoq katsun" nishqa kaptin, y tsaynoqpis lapan nasyunkunapa yarpashqan layninkunachōpis. Jutsantsikunapita kastigashqa kanantsipaq kaqkunapita manami mastaga kastigashqa kashwantsu jutsantsi kaptinpis.

NISHQAN CHUNKA ISHKAY (12)

Juk runataqa manami pipis litalaqa imatapis ruramantsu: kikinta, familyankunata, ni wayinkunatapis. Ni eskribishqan kartankunatapis ama kichanmantsu. Tsaynoqpis ama ashlinmantsu. Lapantsikunapami derēchuntsi kan tsaykunapita laykuna kuydamānantsipaq.

NISHQAN CHUNKA KIMSA (13)

Lapantsikunapami derēchuntsi kan maypapis libri purikunantsipaq y maychōpis nasyunnintsichōqa tākunantsipaq.

Lapantsikunapami derëchuntsi kan kikintsipa nasyunnintsikunapita yarqunantsipaq y tsaynoqpis kutimunantsipaq.

NISHQAN CHUNKA CHUSKU (14)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan juklä nasyunkunacho wayintsita ashir täkunantsipaq qatikachämaqintsikuna kaptin.

Markantsipa kontran ni Nasyones Unidaspa kontran juk runa ima jutsatapis rurar manami ninmantsu "Noqapa derëchö kanmi juklä nasyunman aywakur täkunäpaq qatikachamaqn. kaptin." Jutsantsikuna ima politikakunapita kaptinmi itsanqa derëchuntsi kan qeshpikunantsipaq.

NISHQAN CHUNKA PITSQA (15)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan may nasyunkunamanpis pertene.sinantsipaq.

Juk nasyunman pertenësiyta munaptintsi, manami pipis lutalapa nimashwantsu "Manami qam pertenësinkimantsu kay nasyunman." Tsaynoqpis lutalapa nimashwantsu "Qam manami kikikipa nasyunnikimanpis pertene'sinkimantsu."

NISHQAN CHUNKA SOQTA (16)

Olqupapis y warmipapis, edäninman chayaptin, derëchun kanmi kasarakunanpaq. Tsaynoq derëchun kan kasarakunanpaq ima räsa runakunawanpis, mayqan nasyunman pertene.seqkunawanpis, ima relijyunkunaman kriyeqkunawanpis. Tsaynoq kasarakurmi derëchun kan familyanta formanapaq. Kasädu kar, rakikashqa kar, o mayqankuna nawpata wanuptinpis, derëchunkuna kanmi iwalla olqupaq y warmipaqpis.

Manami pipis fersanmantsu kasarakunanpaqqa. Itsanqa kasarakärenqa kikinkuna awninakur munanakushqalanpita.

Tsay kasarashqa kaqkunapitami juntakashqa kaykan lapan markakunapis. Tsaynoqpis derëchun kanmi runakuna y nasyunpa mandaqninkunapis kasarashqa kaqkunata kuydanapaq.

NISHQAN CHUNKA QANCHIS (17)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan imaykantsikunapis kikintsipaq kananpaq. Y tsaynoqpis derëchuntsi kanmi pi lawanpis imaykantsikunalachöpis dwëñunoq kapäkunantsipaq.

Manami pipis lutalapa qechunmantsu pitapis imalankunatapis.

NISHQAN CHUNKA PUSAQ (18)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan shonquntsicho munashqantsita yarpantsipaq y munashqantsi relijyunman kriyinantipaq. Tsaynoq derëchuntsi kaptin trukashwan juk relijyunpita juk relijyunmanpis. Relijyunnintsita rikatsikushwan japalantsi y wakin runakunawanpis, kikintsikunalapaq o runakunapa nawpanchöpis. Tsaynoq rikatsikushwan yachatsikushpanti, kumplishpanti, y kultuntsikunata rurashpanti.

NISHQAN CHUNKA ISQUN (19)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan yarpashqantsita parlanantsipaq mana pipis fastidyaylapa. Tsaynoqpis derëchuntsi kanmi ima notisyakunalatapis ashinantsipaq runakunata mayatsinantsipaq imaykanoqpapis: parlaypa, eskribiypa, o radyupa pasatsiypapis mayqan nasyunkunamanpis.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA (20)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan juk patsalaman juntakänantsipaq itsanqa mana búllata ruraylapa.

Mana munaptenqa manami pipis pitapis "kay noqakunaman pertenësiy" ninmantsu fersaypaqa.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA JUK (21)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan nasyunnintsikunacho mandaq kayta munar chayanantsipaq. Tsaynoqpis derëchuntsi kanmi kikintsi jukta munashqantsi kaqta akranantsipaqpis mandaq kananpaq.

Lapantsikunapami derëchuntsi kan iwalla awturidä kanantsipaq nasyunnintsikunachöpis.

Markakunapa munayninchömi churakashqa kanman gobyernupa yanapäsheqnin awturidäkuna. Tsaykuna rurakashqa kanman käda bötukuna watakunalacho. Tsaymi Iapantsikuna imanoq karpis munashqantsi kaqpaq iwalla pakaylapa bötushwan. Tsaycho gänaq kaqmi yaykunman awturidä kananpaq. Mana pakaylapa bötorqa juknoqpa bötushwan awturidänintsikuna markantsi munashqannoq akrashqa kananpaq.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA ISHKAY (22)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan ali kawanantsipaq. Wakin imayoqpis kaqkuna yanapäshinman mana imayoqpis kaqkunata. Tsaynoqpis nasyunnintsipita y juklä nasyunkunapitapis pwëdishqanyaq yanapäshinman pishiycho kawaqkunata lapan derëchunkuna kumplikänanpaq. Tsay yanapäshiy kanman respitashqa kanantsipaq y kikintsi aliyätsikunantsipaqpis.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA KIMSA (23)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan kikintsikuna munashqantsinoq arunantsipaq mana despresyashqa kaylapa. Shumaq sigurashqa kanman ima aruychöpis. Y tsaynoqpis aruynintsipita yarquptintsega yanapäshishqa kashwan imalawanpis.

Lapantsikunapamj derëchuntsi kan mana despresyaylapa aruynintsikunacho iwal gänanantsipaq wakin aroq mayintsikunanoq.

Lapan aroqkunapami derëchun kan ali pägashqa kananpaq kikinpaqpis y familyankunapaqpis ali respitashqa runanoq kawanapaq. Pishëpakoqnoq kaptenqa yanapäshishqa kanman imanoqpapis runa mayinkunapita.

Lapantsikunapami derëchuntsi kan aroq mayintsikunawan juntakaykur imalatapis formanantsipaq mandaqnintsikunapita respi tatsimänantsipaq.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA CHUSKU (24)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan aruynintsikunapita jamakunantsipaq. Manami aläpaqa arushwantsu pwëdishqantsipita mastaq. Y tsaypita juk watata kumplirkuptin bakasyunnintsi kanman itsanqa pägashqa

NISHQAN ISHKAY CHUNKA PITSQA (25)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan ima!antsikunapis ali aypänanpaq kikintsikunapaq y familyantsikunapaqpis. Tsaykunapaqqa kanman kaykuna: mikuyintsikuna, röpantsikuna, wayintsikunapis. Tsaynoqpis qeshyaptintsi mëdikukuna atyendimashwan, y imalachöpis wakin runakuna yanapäshimashwan. Tsaynoqpis derëchuntsi kanmi kuydashqa kanantsipaq mana aruynintsi kaptin, qeshyaqtukur mana aruyta pwëdiptintsisipis, byúdayashqa kaptintsisipis, awkin kaptintsisipis, o ima desgrasya päsamaptintsisipis.

Wachaq warmipa y akapa wamrankunapapis derëchun kanmi shumaq ali kuydashqa kananpaq. Kasarashqa kaqkunapa y mana kasarashqa kaqkunapapis wamrankuna iwalla derëchun kanmi kuydashqa kananpaq.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA SOQTA (26)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan dembaldila primarya kaq eskwëlakunaman yachakoq yaykunantsipaq. Manami ni juklaylapis mana yachakuypaqa kanmantsu. Tsaynoqpis mas jatun kaq yachakuy eskwëlakunapis kanman imalapis kayta munaptintsi yachakunantsipaq. Tsay eskwëlakunaqa lapan runakunata chaskinman iwalla yachashqantupu.

Kay yachakuy kanman noqantsikuna runa mayintsikunawan ali shonquyoq kanantsipaq. Tsaynoqpis kanman runa mayintsikunapa derëchunkunata respitanantsipaq, tantyanakunantsipaq, pasensyantsi kananpaq y pipis yanasantsi kananpaq. Tsaykuna kanman markantsikunawan, juklä nasyunkunawan, jukniraq räsaakunawan, ima relijyunkunaman kriyeqkunawanpis. Tsaynoqpis yachakuy kanman yanapänantsipaq Nasyones Unidasta runakunata ali kawayman churanapaq.

Taytankunapami derëchun kan tsurinkunata munashqannoq imanoqpapis edukananpaq.

NISHOAN ISHKAY CHUNKA QANCHI (27)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan markantsikunacho kustumrintsikunata ruranantsipaq. Tsaynoqpa munaq kaqpa derëchun kan kantanapaq, dansananpaq, dibuj ananpaq, tukananpaq, puklananpaq, y imalatapis rurananpaq markanpa kustumrin kashqannoq. Tsaynoqpis juk yachaq imalatapis mushoqta ruraptenqa tsay kanman lapantsikunapaq juknintsi y juknintsipis mas ali kawanantsipaq.

Lapantsikunapami derëchuntsi kan imalatapis mushoqta ruraptintsi o eskriptintsi kikilantsipaq gänashqantsi kaqkuna kananpaq. Manami pipis ninmantsu lulakushpan "Noqami rurashqä kayta" tsaynoqpa apakunanpaq ruraq kaqpa derëchunta.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA PUSAQ (28)

Lapantsikunapami derëchuntsi kan gobyernuntsi kananpaq nasyunnintsikunacho y lapan nasyunkuna juntakashqanchöpis kay derëchuntsikúna rasunpa kumplikashqa kananpaq.

NISHQAN ISHKAY CHUNKA ISQUN (29)

Lapantsikunapami ruranantsikuna kan markantsicho kumplinantsipaq. Tsaynoqlapami aliyätsikuntsi kikintsikuna.

Derëchuntsikunata rurarpis mana qechushwantsu jukpa derëchunkunata. Tsaypaq kanmi laykuna respitatsikunantsipaq y tsaynoqpis reqitsimänantsipaq wakinkunapa derëchunkunapis kashqanta. Tsaynoqpis tsay laykuna kaykan ali shonquyoq runakuna kanantsipaq, ali respitanakunantsipaq, y ali runa mayintsikunawan kawanantsipaq. Tsay ali kaway kaykan runakuna awturidäninkunapaq bötushqan nasyunkunacho.

Kay derëchuntsikunata kumplishpantisi manami Nasyones Unidas nishqankunapa kontrannin yarqushwantsu.

NISHQAN KIMSA CHUNKA (30)

Kay nishqankunacho manami qam tarinkimantsu derëchuykikuna kaptin pipa derëchunkunatapis elqätsinaykipaq imata rurashpaykipis. Tsaynoq kaykan qampaq, juk nasyunpaq, juntakashqa runakunapaq, o pi runalapaqpis.